

Prof. Dr. A. Ráth:

O prvkoch záväzkov.

Niektoré myšlienky sú plodné. A to je požehnanie, keď má niektorá myšlienka kľúčivú silu i v hlave poslucháča alebo čitateľa. Tak boli niektoré čiastky našej vedy občianskeho práva veľmi dôkladne a hojne premyslené a vypracované, je ale ešte mnoho takých čiastok, ktoré nemaly to šťastie a zrno tých myšlienok nepadlo na úrodnú pôdu. Taký je i predmet mojej rozpravy.

Pravda na svetlo vynesená sa javí jednoduchou latentná-patentnou a najlepšia kniha je tá, pri ktorej čitateľ zvolá, veď som to i ja tak myslel.

Východiskom smlúv, — z ktorého pochádzajú, — je poptávka a nabídka. Rímska stipulatio sa skladala z poptávky a pririeknutia (prijatia), dľa toho venditor-locator mali praecisovať obsah smluvy. Tedy bola hlavnou činnosť — vôľa veriteľa. Dľa germánskeho práva bolo to presunuté na dlžníka. Kant, ktorý veľmi ostro rozlišuje pri vzniku smlúv oekonomickú stránku od juridickej, hovorí: Rechtslehre § 19. „In jedem Vertrage sind zwei vorbereitende und zwei constituirende rechtliche Acte der Willkür; die beiden ersteren (die des Tractirens) sind das Angebot (oblatio) und die Billigung (approbatio) desselben; die beiden anderen (nämlich die des Abschliessens) sind das Versprechen (promissum) und die Annehmung (acceptatio).“

Principielný rozdiel je v tom, že jedon smer stavia do popredia promissora, druhý promittenta.

Prírodovedecká filozofia stála tiež na tom stanovisku, že jedna strana na druhú *prenáša* právo a tá druhá *prijíma*. Tomuto poslednému bola prikladaná rozhodujúca vážnosť.

Občiansky zákonník § 861 hovorí: „Kdo se pronese, že chce na někoho právo své převésti, totiž že mu chce něco dopustiti, neco mu dáti, k jeho dobrému neco učiniti, anebo jemu k vůli něco opominouti, ten činí slib; a když druhý platným způsobem slib přijme, stane se srovnalou vůli obou stran smlouva. Pokud strany se smlouvají a slib ještě není učiněn, nebo ani napřed ani potomně přijat, smlouva nevzchází.“

A § 864: „Smlouvy zavazují stranu jednu nebo strany obě, dle toho, když jenom jedna strana něco slibuje a druhá slib přijímá

anebo převádějí-li obě strany na sebe a přijímají-li je oboplně. Ony smlouvy činí se tedy bez úplatku, tyto s úplatkem“.

Siegel vo svojom diele „Das Versprechen als Verpflichtungsgrund im heutigen Rechte“ — poznamenáva, že krom formálnych a innomitat — kontraktov je ešte tretia vrstva smlúv so sľubom formou nedostatočnou a prijatím sľubu bez formule.

Zaiste bola pôvodne nabídka dôležitejšou, lebo v nej už bol asi celý obsah smluvy zamýšľanej — aj slávnostná určitá forma mala chrániť stranu od ľahkomyselného kroku a často na dlhé vety promittenta nasledovalo krátke „dabo“, „spondeo“ ale to všetko nesvedčí o tom, ako by prijatie malo menší význam.

Tu je dôležitou otázkou, pokiaľ viaže človeka dané slovo, a či možno slovo zrušiť?!

Brinz povedá, že je nie každá obligácia v pasívnom smysle „d'h“ a nie každá obligácia v aktívnom smysle „požiadavkou“. Keď si niečo objednáš u majstra, ja som mu hneď obligovaný, ale som nie hneď jeho dlžníkom. Dlhy (aes alienum, debitum...) sú minus v našom majetku, čo sa nedá povedať o každom záväzku alebo ručení. Jaconáhle je dare facere oportere rozhodným, že musíme, tak hovoríme o dlhu, dokiaľ je nie riešené, rozhodné, tak je to ručenie, ktoré nemožno žalovať, posúdiť, exekvovať. Aj pri ručení ručí náš majetok, ale len ako zábezpeka, zaokrytie, pri dlhu jako prostriedok ukojenia jako objekt exekúcie.

Ďalšia otázka je, či sa môže človek kajať, to jest od daného slova, od záväzku odstúpiť — jus poenitendi! To je v úzkom spojení s naukou o pactumoch. Kto na pr. pri smluvenej zmene (čarovke) prvý splní — či to dáva solvendi a či obligandi causa, či môže byť reč o soluti retentio? Jestli sa smluva rozide, strana sa kajá, ostáva predsplnenie dôvodom pre obligatio civilis, zároveň jako splnenie pactumu, lebo laic iste koná animo solvendi. Ale i z vedeckého stanoviska je tu platná, ale nežalovateľná smluva, ktorá sa len v pozdejšej fáze — skrze solutio jednej strany — stáva žalovateľnou. O condictio indebiti nemôže byť reči, lebo tu neni error. Jestli nuda pactio exceptionem parit, tak by to v našom prípade bola holá svevoľa, keby sme excepții len tú silu prikladali, že sa ňou len proti condictio indebiti možno brániť. Kto požaduje zpät ex mera poenitentia, tomu sa môže namietat, že jedná proti úmluve proti pactumu, ktoré ho naturaliter viaže a vzdor tomu požaduje nazad prv, než by bola druhá strana in mora, tedy musí vyčkať an causa secuta sit nec ne.

Pri innominat-kontraktoch v nauke de pactis theoria kladie základný kameň k žalovateľnosti smlúv. Keď uvážime, že condictio je ďaleko staršia jako actio praescriptis verbis a táto posledná chcela len doplniť nedostatky a opraviť nesprávnosti, kde dosavádna práva

pomoc nedostačovala. Dnes je ťažko preskúmať cestu, jako si ju z jus gentium klesnily pacta. Chybí nám i rečový výklad, lebo verba usu valent a smysel sa mení.

V najstaršej dobe pactum znamenalo iste nejaké smierenie. Že miesto pomsty mal nastúpiť trest a v pactume bolo stanovené, čo jedna strana požaduje a druhá, ktorá má dať zadosťučinenie, sľubuje a to bolo to „narovnávaní“ — pokonanie. I v Digestách i v Codexi nie bez príčiny stoja hlavy „de transactionibus“ a „de pactis“ vedľa seba. Keď prijmeme hypothesu, že najstaršie pactum bola smluva bez formule, tak to predpokladalo nejaký už stávajúci právny pomer a znamenalo upustenie zmiernenie od prísnosti starého zákonného pravidla. Tak to vykladá Jehring v Geist des R. R. I. § 11. A tak pri obchodných obligáciach ostaly pacta remissoria najdôležitejšími tak rečeno pacta vo vlastnom smysle.

Druhý koreň právneho uznania takzvaných nuda pacta je v bočných dohovoroch a zvlášť dôležité je pactum fiduciae. Tieto sa opieraly tedy o druhú smluvu, hlavne o res, o reálne contracty. „In traditionibus rerum quodcunque pactum sit, id valere, manifestissimum est. Tie tri realcontracty: commodatum, depositum, pignus sú patrne mladšie než pactum fiduciae, dľa pravidla: quisque legem dicere potest rei suae. Ešte sú pozoruhodné slová „nec paciscendo, nec legem dicendo“, to ale vyplýva z pojmu o práve vlastníctva, kde suverénnej vôle auctora kládla logika, oekonomia právnych pojmov isté hranice ešte i pri prenáške práva vlastníckeho z púhej liberality. Tá lex (legem dicere) mohla byť len conditio, dies, causa futura, zvlášť modus a podmienenie práva pre seba alebo tretieho na prípad causa non secuta, conditio deficiens atď. Už vylúčenie veritefa alebo exekúcie bolo bezúčelné.

Pri týchto pactoch jako pri realkontractoch je sama völa, dohoda, nie sama o sebe a pre seba záväzná, ale v súvisi s vecou — res —, tedy pacta charakterizuje istá nesamostatnosť, lebo sa vzťahujú na stávajúci právny pomer, alebo sa opierajú o vec, o nejaký hlavný obchod. Nie len pacta adjuncta, ale i ostatné pacta predpokladajú právny záväzok. Compromissum — receptum arbitrii predpokladá spor, constitutum predpokladá debitum proprium alebo alienum, receptum cauponum nautarum et stabulorum etc. sa opiera o locatio conductio a na druhej strane o živnostenskú povinnosť. Nuda pactio je protiklad stipulácie; — quum nulla subest causa . . . nuda pactio“ — si subsit causa . . . hoc συναλλάγμα etc. Tak sa zdá, že prvé pacta nezálohateľné ktorých účinnosť odstránila exceptio, byly: pacta de non petendo a transactiones per pacta conventa. Potom v tých prípadoch, kde pacta ex continentí subsecuta oprávňovaly k žalobe — tam zase námietky vzkršaly z pacta ex intervallo subsecuta a obsah ich mohol

asi byť, že sa strany odchýlili od smluvy, alebo jej obsah bol zmenený. Ďaleko by viedlo púšťať sa do ináč veľmi zaujímavej historie pactumov až po scholastický rozdiel medzi naturaliter debitum a naturalis obligatio a kde je vlastne hranica, keď mravný, spoločenský záväzok, keď povinnosť, ktorú káže slušnosť, poctivosť — prechádza v záväzok, ktorý už má isté právne pomôcky, istú vlahu v práve, až po tie záväzky, ktoré majú celú sankciu a uplatňujú sa celým arsenálom práva.

Isté je, že princíp: „pacta sunt servanda“ — že dané slovo viaže, prešiel cez kanonické právo a italskú prax do Germánmi recipovaného pandectového práva.

Zaujímavé by bolo sledovať tento princíp v rôznych variantoch sľubu, obecania, nabídky, votívneho prisľúbenia — tedy počnúc od najjednoduchšej formy nabídky medzi vzdialenými — ďalej a ďalej s lehotou na rozmyslenie, cez negotium claudicans ex tunc, nabídka licitáčna, potom pollicitatio, votum, verejný sľub, odmena prisľúbená, concurs na ceny, nálezné, odmena za sprostredkovanie, za čin, službu, atď. Kde je práve tá hranica veľmi labilná a miesto aby sa niektoré veci ponechávaly sfére mravov, verejnej mienke, citu slušnosti, občianskym cnosťam, — život náš skutočný zafahuje do sféry hmotného hospodárenia, sankcionuje pravidlom právnym a exekúciou. Odmena za chytenie zloděja, nálezné, cena za šľachetný čin, za sdelenie, kde muž padol vo vojne, za ódu, pieseň — už prechádza hranicu tej zásady, že právo háji v prvom rade hospodársky hodnotené zájmy, teda mohla by byť reč len o „De in rem verso“ čo patičný na to vynaložil alebo s tým ztratil. Ač i tu možno pripomenúť, že by sa dalo ísť ad absurdum, veď človek často nedodrží slovo pri oznámenej návšteve, umluvenom dostaveníčku, prechádzky atď., kde sa tiež dá dokázať ztrata času a chuti k práci. — A čo urobíme s negatívnym prisľúbením: aby sa dačo nestalo? Stávky? Až po slovo do vetra sine iusta causa promissionis.

Siegelova formulácia znie: 1. v púhom sľube vyjadrená voluntas je vždy ambulatoria, 2. ale ona bez prijatia, sľubujúceho nikdy nečinní dlžníkom. Tedy: a) rozdiel je medzi držaním slova — a medzi nutnosťou splniť ho, medzi viazanosťou k danému slovu a povinnosťou splnenia — b) nie len prijatý sľub, ale aj sľub ešte neprijatý viaže.

Ale či je toto pravda?

Sú v našom práve pravdy, dogmata, ktoré sú len potiaľ sviatosti, dokiaľ sa ich niekto svätokrádežnou rukou nedotkne, neprídu do iného svetla. Zsögö-Grosschmidt toto v jednej prednáške ilustroval nasledovnou anekdotou: jeden farár v chudobnej dedine nemal na víno, tak slúžil omšu s pálenkou, ale vznikly v ňom pochybnosti a šiel k biskupovi prosiť o dovoľenie, ten, keď ho len počul, s hrúzou

svolal: „Frater hoc est impossibile“ — na to sa farár v rýchlosti preriekol, „ale, prosím, čo by to bolo nemožné, veď som to už probovoval a išlo to celkom dobre.“ Zvykli sme brať za základ občianskeho práva jako hlavné movens subjektívnu vôľu. Theoriu prirodzeného práva prenikal názor o samostatnosti subjektívneho práva. Toto je ale nie primérny zjav, skôr sekundérny a dnes kladieme skorej váhu na vecný poriadok, životné pomery, vidíme, že sú to jednotlivé zjavy aktuálneho života objektívneho práva — a subjektivita sa javí len jako jedna tvár, comitiva celkovej predstavy práva.

Najstaršie obligácie poľažne tie, ktoré došly prvé k normám, boly dľa Grimm-a tie *ex delicto*, ktoré vlastne *bez vôle* veritefa vznikaly. Tak i tie *ex quasi delicto*, *omnes ex re nascuntur* — to sú *noxal* — žaloby. Protiklad škodlivého zasahovania do cudzej právnej sféry — je *zasahovanie osožné negotiorum gestio*, kde sa *človek stáva* činnosťou druhého bez vlastného pričinenia a vôle *dlžníkom*, ba ani spôsobilosť právneho jednanja u toho, kto je *dominus negotii*, neníe dôležitou a na pr. *furiosus* sa tiež stáva dlžníkom. Pripomeniem z reálncontractov tie *ex lege Rhodia*. Potom *actio de in rem verso*, a *funeraria*, a — *ad exhibendum interdictum de glande legenda*, *int. de arboribus caedendis etc.*

Jako som povedal „*pacta sunt servanda*“ a netreba citovať krásorečnicke výrony, ktoré posbieral Grotius, Puffendorf z biblie z gréckej a rímskej literatúry a ktoré všetky vyznievajú v tom, že viera, dôvera, poctivosť sú základom obcovania a hospodárskych stykov človeka s človekom. Cicero (*de officiis* I. c. 7.) povedá, že *fundamentum iustitiae* je *fides* i. e. *dictorum conventorumque constantia et veritas*. Veľký právnik Ulpianus (I. 1 pr. D II. 14): „*Quid tam congruum fidei humanae, quam ea, quae inter nos placuerunt servare.*“ A ešte: „*praetor custodit constituta ex consensu facta quoniam grave est, fidem fallere.*“

Keď sa ale pýtame po právnom základe: prečo má smluva viazať? To vidíme, že ohľadom pozitívneho práva má tá otázka zcela iný význam než vo filozofii. Snáď by sa mohlo povedať, že vôľa človeka je jeho zákonom. Vzpomeniete, že *tenax propositi* vír sa vyššie cení než trstina, ktorá sa vo vetre kláti. Ale neníe jasné, že z môjho predsavzatia, z mojej vôle jako odvodzuje svoje právo tretí? Grotius *de jure belli et pacis* lib. II. cap. XI. § 2. „*Habet animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium sed et jus.*“

Pri všetkých starých a nových teoriách o tomto predmete vyvíkajú dva pojmy: povinnosť byť verným — a nezbytné požiadavky obchodu s ľuďmi.

Ethický základ práva o smluvách je fides. Nepoctivé je, aby sme to, čo je oprávnené, tú nami samými úmyselne vyvolanú dôveru niekoho druhého — aby sme ju sklamali: grave est fidem fallere.

Ale z toho nasledujú, riekol bych, nebezpečné rozumovania. 1. Neviaže mňa moje slovo, jestli ono v nikom dôveru nevzbudilo. 2. Neviaže mňa dôvera iného, jestli som ju ja nevyvolal ba snáď ani o nej neviem. 3. Nie som smluvne viazaný, jestli som ja dôveru vzbudil, ale nie úmyselne. 4. Nie som viazaný, jestli bola dôvera toho druhého neoprávnená. Vana simplicitate deceptus est.

Schopenhauer die beiden Grundprobleme der Ethik str. 226—230. tvrdí, že neni každá lož nemravnou i druhí tvrdia, že jako možno prípadne zo sebaobranu pri zadržaní moderamen inculpatee tutelae niekoho zabíť, tak možno i lhať, t. j. niečo iného povedať, než čo si človek myslí, čo má v úmysle, a tvrdia, že nemravnosť lži neleží v tom: povedať nepravdu vedome, úmyselná neshoda výjavu s myšlienkou, — ale sklamanie oprávnenej dôvery v perfidii.

Pri smluvách obligatorných je dôležitou prejavená vôľa jedného a dôvera toho druhého, tedy nie vôľa sama jako taká v sebe uzavretá, ale jako prejavovaný skutok, ktorý vystúpil z pojmového rámca vôle a vyvoláva zmenu, vyvoláva úmyselne dôveru — a viaže. „Is natura debet cuius fidem secuti sumus“.

Oekonomický život, potreby dňa požadujú, aby sme mohli stavať, veriť na slovo spoluobčana.

Celá rada slávnych mien hovorí za to, že smluvu treba plniť len z ethických dôvodov. Druhá stojí na theorii vôle a predstavuje si, že právo, ktoré B od A nadobýva, muselo byť pôvodne u A a bolo jeho vôľou prenesené na B. Potom je gruppa na základe theorie dôvery. Ďalšia je laesio — theoria — o náhrade škody, príbuzná s predošlou, ktorá povedá: základná myšlienka fides-theorie je dôvera: lebo praeeptum juris est neminem laedere a ponevác smluva tomu druhému určuje, aby sa spofahnu, dôveroval, tedy ja mám povinnosť aj splniť, tedy, keď ja narušením smluvy zapríčiním škodu, tak ju musím aj nahradiť. Tieto mienky ale nemôžem tu rozoberať.

Dnes v našom občianskom práve na Slovensku je základom náhrady škody:

1. delictum, maleficium (civile) ovšem i culpa nie len lata ale i levis ešte aj in contrahendo. alebo non contrahendo;
2. quasi delictum, čo je vlastne odstupňovanie prvého;
3. culpa in praestando porušenie smluvy a quasi culpa in praestando, kde je zase takmer umele. soslilnená stupňovaná zodpovednosť na pr. u speditéra (obch. zák. § 398) verejný sklad (o. z. 437) listovná pošta, kožušník, ktorý za každú poruchu berie zodpovednosť;

4. oprávnené bezvadné jednanie;
5. priamo smluva na pr. assekuračná;
6. niečo jako vyvlastnenie.

Dr. V. Fajnor:

Dedičské právo na Slovensku.*)

(Pokračovanie.)

Dedenie eráru.

Erár dedí podľa zák. ded. postupu len vtedy, keď vôbec niet iného zák. dediča a keď zostalo po zostaviteľovi platného posledného poradenia. Dedičské právo eráru je zachované §-om 18. Jud. konf. Je to skutočné a úplné dedičské právo, pokiaľ pozostalosť musí byť eráru — vo smysle §. 116. zák. čl. XVI. z r. 1894 o pozostalostnom pokračovaní práve tak odovzdaná, jako ktorémukoľvek inému dedičovi. Avšak rozumie sa, že v praxi je možné uplatňovať ded. právo eráru len vtedy, jestli pozostalostný súd po rozumu §§. 114—116. zistil, že niet žiadneho iného dediča, ani podľa zákona, ani podľa posledného poradenia.

Cirkevné osoby

disponujú svojim súkromým majetkom aj pre prípad smrti voľne, jako iní občania. Ale ohľadom niektorých cirkevných osôb, r. k. a gr. orth. náboženstva, respektíve ohľadom ich majetku, ktorý nadobudly zo svojho cirkevného obročia alebo z iného cirk. prameňa, — platia zvlášťne pravidlá.

Prameňom tohoto zvlášťneho ded. práva v cirkvi r. kat. sú v prvom rade: dohoda Kollonichovská, — potom viac vládných nariadení a cirkevných štatútov. V cirkvi gr. orth. rumunskej je prameňom štatút z r. 1868., a v cirkvi srbsko-pravoslávnej tak zvané »Decretum Illyricum» z r. 1779.

I. V cirkvi r. k.

1. Veľkňazi (arcibiskupi, biskupi, skutoční prepošti a opáti), ktorí užívajú obročia štátne (donacionálne), musia sriadiť napred isté povinné odkazy. Zo zbytku dedia: jednu tretinu štát, jednu tretinu cirkve, jednu tretinu príbuzenstvo. Keď posledných niet, dedia erár a cirkve v stejných polovičkách.

2. Tit. biskupi, prepošti a opáti, jako aj opáti a prepošti požívajúci beneficia od patrónov súkromých, jako aj kanoníci, kňazi a kapláni musia tiež nechať isté povinné odkazy na cirk. cieľe.

Zbytok dostane z jednej tretiny cirkve, jednu tretinu chudoba, a jednu tretinu príbuzenstvo do desiateho kolena.

Čiastočne odlišné sú pravidlá pri kňazoch žijúcich z fondu štúdiijného a umiilverziténého, a pri rehoľníkoch rádov sekularizovaných.

Pravidlá pri dedení pri kňazstve grécko-pravoslávnom sú pre slov. právniká málo praktické.

Závet

je jednostranný právny úkon pre prípad smrti, viazaný k slávnostným formalitám, ktorým zostaviteľ rozhoduje, čo sa má stať s jeho úmaním, po jeho smrti, alebo činí v ňom vedľa toho aj iné opatrenia, pokiaľ to pripúšťa objektívne právo.

Ponevác je závet právny úkonom, musí mať všetky náležitosti obyčajného práv. úkonu, a síce tak materiálne, jako i formálne. Materiálne náležitosti záveti sú v podstate tie isté, jako pri iných práv. úkonoch. Avšak ohľadom formálnych predpísaných sú isté sláv-

*) Výťah z rukopisných prednášok na univerzite Komenského v Bratislave v zimnom semestri 1922-23.